

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Як свідчить шкільна практика, вивчення драматичного твору часто проходить із нехтуванням його жанровою приналежністю. У статті обґрунтовуються методичні прийоми розгляду драми, побудовані з урахуванням її специфіки. Аналізуються етапи опрацювання драматичного тексту на уроках української літератури.

Важливою умовою успішного викладання літератури в школі є врахування психологічних особливостей сприйняття учнями художнього тексту. За останні десятиліття психолого-педагогічна наука зробила вагомі кроки в цьому напрямку. Відома дослідниця читацького і, зокрема, учнівського сприйняття художнього твору Н. Молдавська так визначила його головну особливість: "... перші ворота, через які читач входить у художній світ твору, - це літературний рід... на читача спочатку впливають загальні закони літературного роду, жанру, а індивідуальні особливості твору сприймаються пізніше" [2].

Отже, перше, що має врахувати словесник, готуючись до вивчення художнього тексту, – це його родові, жанрові особливості. Кожний літературний рід має свої специфічні риси, які зумовлюють відповідні прийоми викладання.

У методиці нараховується значна кількість праць, присвячених вивченню творів окремих літературних родів. На жаль, серед них досліджень щодо опрацювання драматичних творів найменше. До цієї проблеми зверталися Т. і Ф. Бугайки, В. Неділько, Н. Падалка, Є. Пасічник, В. Цимбалюк та ін. Серед останніх публікацій варто виділити статтю А. Ситченка, в якій дослідник головну увагу приділяє вибору алгоритму аналізу драматичного твору [6]. Недостатньо висвітленим залишається питання про специфічні форми і прийоми вивчення драми. Дослідженню цієї проблеми і присвячена наша стаття.

На відміну від епічних та ліричних творів, драматичні посідають значно менше місце у шкільних програмах з української літератури. Однак, завдання, що стоїть перед учителем на уроках опрацювання драми, набагато складніше. Мова йде про виховання не лише кваліфікованого читача, а й кваліфікованого глядача, що може оцінити спектакль і гру акторів. Завдання складне, але цілком посилене, навіть для тих учителів української літератури, які працюють у найвіддаленіших сільських школах і не мають змоги систематично відвідувати разом зі своїми вихованцями вистави драматичного театру. На допомогу викладачеві прийдуть специфічні прийоми, вироблені методичною наукою і практикою. У першу чергу це так званий режисерський та акторський коментар. Обґрунтовуючи його використання, Є. Пасічник зауважує: “Постановка п’єси на сцені вимагає від режисера, щоб він збагнув думки і почуття героїв, їхню поведінку в динаміці, русі. І якщо ставити учнів у позицію режисера, це сприятиме розвитку відтворюючої уяви, виявленню читацьких образів, які склалися у них після ознайомлення з п’єсою” [4, 312]. Наведемо приклади таких завдань до комедії М.Куліша “Мина Мазайло”, що вивчається в 11 – му класі:

- Ваша улюблена роль у п’єсі? Яким Ви уявляєте свого персонажа? Розкажіть його біографію. До чого прагне Ваш персонаж і що хотів сказати цим образом автор? Які особливості мови персонажа? Про що це свідчить?
- Уявіть, що Вам потрібно зіграти роль Мيني Мазайла з однойменного твору М.Куліша. Яким, на Ваш погляд, постав би цей персонаж у фіналі комедії? Опишіть його внутрішній стан. Який у нього вираз обличчя, голос? Які почуття викликає у Вас ця сцена?
- Ви виконуєте роль Мيني Мазайла з комедії М.Куліша. У першій дії Ваш персонаж пояснює, чому вирішив змінити своє прізвище. Яка у Вас поза, які жести, інтонація, коли Ви говорите: “Двадцять три роки, кажу, носю я це прізвище, і воно, як віспа на житті – Мазайло!.. Ще малим, як оддав батько в город до школи першого ж дня на регіт

взяли: Мазайло? Жодна гімназистка не хотіла гуляти – Мазайло! На службу не приймали – Мазайло! Од кохання відмовлялися – Мазайло!”

Методисти рекомендують також пропонувати учням усно описати певні мізансцени чи декорації до окремих дій п'єси.

Під час опрацювання драматичних творів необхідно широко використовувати фрагменти театральних вистав, кінофільмів, а також ілюстрації, фотографії тощо. Важливо, щоб їх демонстрування доповнювалося вчительськими поясненнями, запитаннями на зразок:

- Хто зображений на цій фотографії? Який епізод драматичного твору представлено? Чи таким Ви уявляли цього персонажа? Які риси характеру актор підкреслив і як саме?

На допомогу вчителю прийдуть спогади відомих режисерів, акторів про роботу над виставами, наприклад, книга славетного українського майстра сцени А.Бучми “З глибин душі”. Вражає перелік ролей цього видатного актора. Він створив образи Тараса Шевченка, Миколи Джері і Тараса Трясила в однойменних фільмах. Зіграв роль Хоми Кичатого у спектаклі “Назар Стодоля”, Возного у виставі “Наталка Полтавка”, Миколу Задорожного в “Украденому щасті”. 25-річний ювілей акторської роботи у театрі відзначив створенням образу Терентія Пузиря у сатиричній комедії І.Карпенка-Карого “Хазяїн”. Восьмикласникам, які знайомляться з цим твором, цікаво буде дізнатися про загальну концепцію образу Пузиря у виконанні А.Бучми. “В минулому селянин середньої руки, тепер могутній аграрій, - писав актор, - Пузир не усвідомлює своєї сили. Раз розкрутивши своє “хазяйське колесо”, яке калічить і знищує кволих, він сам зробився його рабом... У роботі над образом мені хотілось перш за все показати в розвитку дії, в зіткненнях характерів обличчя Терентія Пузиря без перебільшень його негативних якостей. Мені потрібен був образ людини у всій багатогранності. А драматург в своїй комедії надавав мені для цього необхідний простір діяльності” [1, 75-76].

Така оцінка образу Пузиря допоможе школярам зрозуміти, чому А.Бучма порушив ремарку І.Карпенка-Карого. Його персонаж залишився на сцені, щоб спокійно вислухати звістку про самогубство безпідставно звинуваченого у шахрайстві економа Зозулі і байдуже поглянути у вікно, коли проносять тіло небіжчика.

Під час вивчення драматичного твору особливу роль відіграє його виразне читання школярами. У середніх класах методисти рекомендують проводити його за ролями. Н.Падалка і В. Цимбалюк наголошують: “Потрібно привчати школярів, щоб під час читання п’єси вони уявляли себе глядачами, а після читання окремих сцен могли поділитися враженнями від прослуханого. У процесі такого читання є можливість докладно простежити за розвитком драматичної дії, виявити обставини і мотиви поведінки дійових осіб” [3,13].

Відомо, що читання в особах ефективно лише за умови усвідомлення учнями провідної думки виучуваного твору та розуміння ними характерів персонажів. Тому воно використовується не на початковому етапі знайомства, а в ході його аналізу і під час підведення підсумків. Читання в особах не може проводитися на уроці експромтом, бо в такому випадку виконавці будуть слідкувати лише за технікою читання. Методисти радять спочатку продемонструвати зразок читання в особах, використавши грамзапис драматичного твору у виконанні акторів театру. Потім бажано обговорити почуте, відповідаючи на питання: “Чи вдалося виконавцям втілити авторський задум, передати характери персонажів?” До читання в особах учнів можна також підготувати, запропонувавши їм як домашнє завдання підготувати усно чи письмово характеристику персонажа за такими, наприклад, питаннями:

- Яке місце в п’єсі посідає Ваш персонаж?
- Якою Ви уявляєте його зовнішність, манеру триматися, говорити?
- Що Ви знаєте про його минуле?

- Як ставляться до нього інші персонажі?
- Які риси характеру персонажа Вам імпонують, а які ні?
- До чого він прагне?

На підсумковому етапі вивчення драматичного твору практикують конкурси читання окремих сцен для з'ясування глибини розуміння школярами п'єси. Набагато кращі результати дає інсценування фрагментів тексту, яке дозволяє відтворити характери персонажів не лише мовними засобами, а й за допомогою рухів, жестів, гриму.

На завершення роботи над драматичним твором бажано побувати на спектаклі чи подивитися його екранізацію. При цьому треба пам'ятати думку М. Рибникової. Відомий російський методист радила вчителям поділити клас на групи і кожній дати окреме завдання: слідкувати за декораціями, за костюмами, за грою акторів тощо. “Нечего бояться, что класс не увидит целого; целое увидит каждый, но чувство ответственности за часть этого целого чрезвычайно полезно” [5].

Після перегляду вистави необхідно провести її обговорення в класі, попередньо ознайомивши учнів з рецензіями на неї. Цікавою формою роботи буде підготовка учнями власних відгуків на спектакль, зіставлення їх з думками театральних критиків.

Інколи вчителі організують попередній перегляд спектаклю. Такий підхід сприяє емоційному сприйняттю тексту, але шкодить вихованню кваліфікованого глядача. Побачене на сцені режисерське трактування п'єси заважатиме її самостійній оцінці учнями: “... ставити знак рівності між постановкою твору і першоджерелом не можна. З цього погляду доцільніше знайомити учнів з спектаклем або з фрагментами театральних вистав після того, як у них уже склалися на літературній основі образи драматичного твору” [4,314].

Варто використовувати на завершальному етапі вивчення драматичного тексту різноманітні види письмових робіт: твори на літературні теми (аналіз ідейного змісту п'єси, роботи узагальнюючого

характеру за творчістю кількох драматургів), твори-роздуми з літературно-публіцистичними відступами на матеріалі безпосередніх вражень від прочитаного, відзиви, рецензії на переглянуті спектаклі тощо.

Який би шлях опрацювання драматичного твору не обрав учитель, йому треба пам'ятати: драма – особливий рід літератури, яка потребує, окрім проникнення в конфлікт і стеження за дією, унаочнення та зв'язку з театром.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бучма А.М. З глибин душі.-К., 1959.
2. Молдавская Н.Д. Литературное развитие школьников в процессе обучения.-М.,1976.
3. Падалка Н.І., Цимбалюк В.І. Вивчення драматичних творів.-К.,1984.
4. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах.-К., 2000.
5. Рыбникова М.А. Очерки по методике литературного чтения.-К.,1963.
6. Ситченко А.Л. Особливості аналізу драматичного твору в школі // Українська мова і література в школі.-2004.-№ 5.

Ключові слова: драма, методика викладання літератури, методи і прийоми.

Ключевые слова: драма, методика преподавания литературы, методы и приемы.

Специфіка вивчення драматичних творів на уроках української літератури	Друк.	Література. Суспільство: Збірник наукових праць. – Херсон: Айлант, 2005. – С.308-311.	Театр. Збірник наукових праць. – Херсон: Айлант, 2005. – С.308-311.	4	
--	-------	---	---	---	--